

Összefoglalás: A vizsgálat megállapította, hogy Szabó Rezső 1968–1969-ben a Csemadok vezető titkáráként több súlyos politikai hibát vétett. Ezek főként abban nyilvánultak meg, hogy a sajtó hasábjain megalapozatlan nézeteket terjesztett a nemzetiségi kérdéstről, 1968 augusztusában szovjetellenes nyilatkozatokat szövegezett, s 1968. augusztus 22-én szót emelt a Csehszlovák Rádió magyar adásának újraindításáért, amely „Gabonaváros” néven a Szovjetuniót és a többi szocialista országot rágalmazta. Szovjetellenes nézeteket vallott 1968 augusztusa után is. Helytelen oportunista magatartása a rendkívüli közgyűlés előkészítése során is megmutatkozott, amikor nem tudott helyes marxista álláspontot elfoglalni a készülő programmal kapcsolatban. Elvtelen módon olyan embereket juttatott be a Csemadok KB-ba, mint Duray Miklós, Varga Sándor és Janics Kálmán, akik szovjetellenesek és szélsőségesen nacionalisták voltak. Hibái mellett azt is meg kell állapítani, hogy az SZNT irodájában lelkiismeretesen teljesítette a párttag feladatait, bár korábbi helytelen nézeteitől nyilvánosan nem határolódott el. E tények alapján javasoljuk törlését a CSKP-ból és visszahívását az SZNT és a Nemzetek Kamarája képviselői tisztségéből.

129

Pozsony, 1972. április 15. A Csemadok Központi Bizottságának a szövetség XI. országos közgyűlésén Varga Béla vezető titkár által előterjesztett beszámolója, amely csaknem teljes egészében a Csemadok 1968–1969-es tevékenységének elmarasztalásával foglalkozik (részlet).

Társadalmi életünk viszonylag gyors konszolidációját az tette lehetővé, hogy pártunk központi bizottsága időben levonta a szükséges következtetéseket és tanulságokat az 1968–69-es évek eseményeiből. Pártunk központi bizottságának 1970 decemberében megtartott ülésén Tanulságok címen elfogadott dokumentumai helyesen mutatnak rá az elmúlt időszak veszélyes fejleményeire, amikor a szocialistaellenes erők a szocialista társadalmi rend felszámolására törekedtek. Az ebben az időszakban megnyilvánult válság a CSEMADOK-ot sem kerülte el.

Szükséges tehát, hogy mai közgyűlésünkön mi is levonjuk a tanulságokat mindazon hibákból és tévedésekből, melyeknek tanúi voltunk az elmúlt időszakban. A tanulságok levonása főleg azért szükséges, hogy az elősegítse munkánk sikeres folytatását és megakadályozzuk hasonló tévedések és hibák elkövetését a jövőben.

A CSEMADOK 1968–69-es tevékenységével kapcsolatban fontos helyet foglal el a CSEMADOK Központi Bizottságának a nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatban 1968. március 12-én elfogadott állásfoglalása.

Ha értékelni akarjuk az állásfoglalás tartalmát és annak hatását az 1968-as politikai helyzet alakulására Szlovákia magyarlakta vidékein, akkor meg kell mondani, hogy hasonló javaslat és állásfoglalás kidolgozása a nemzetiségi kérdés területén nem egyedülálló jelenség a CSEMADOK életében. Már az 1968-as évet megelőzően részben a pártszervek kérésére, részben saját kezdeményezésből a CSEMADOK KB elnökségének kommunista tagjai több esetben is kötelességüknek tartották kifejtetni állásfoglalásukat és javasolataikat a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban a párt- és állami szervek előtt.

Le kell azonban szögeznünk, hogy ezekkel a javaslatokkal a CSEMADOK akkori vezetésének nem az volt a célja, hogy kisajátítsa a nemzetiségi kérdés rendezésének jogát, hogy a magyar nemzetiség reprezentánsának kiáltsa ki magát, ellenkezőleg, minden beadványnak és javaslatának tartalma arra irányul[t], hogy erősítse és ösztönözze az állami szervek felelősségét és gondoskodását a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatban. Ez annál is inkább szükségesnek bizonyult, mert több esetben az állami szervek felelősségének és gondoskodásának csökkenése a nemzetiségi kultúra fejlesztése területén sokszor olyan illúziókhoz vezetett, mintha a CSEMADOK egyedül lenne felelős a nemzetiségi kérdés specifikus problémáinak megoldásáért.

A CSEMADOK-on belül azonban, Lőrincz Gyula elvtárssal az élen, nemcsak a hivatalos párt- és állami vezetés politikája érvényesült, mely a felmerült problémák megoldását őszinte kommunista módon akarja elősegíteni. Kialakult a CSEMADOK-on belül egy szélsőséges csoport, mely kihasználva a nemzetiségi kérdés problémáinak felvetését, igyekezett szélsőséges nacionalista elképzeléseinek érvényt szerezni. Igyekezett a CSEMADOK-ban felerősíteni olyan nézeteket, „hogy a CSEMADOK a magyarság egyetlen reprezentánsa” stb. Így kialakult a CSEMADOK-ban egy ellenpólus, mely a szervezetet igyekezett a törvényes vezetés céljaitól eltérően ellentétes irányba mozgatni.

Ilyen hangulatban érte szervezetünket 1968 januárja és a következő hónapok, amikor a demokratizálódási folyamat leple alatt mindinkább gyengül[t] a párt vezető szerepe az egyes tömegszervezetekben.

1968. március elején Lőrincz Gyula elvtárs, a CSEMADOK elnöke tolmácsolta a CSEMADOK KB-n az SZLKP KB Elnökségének azt a kívánságát, hogy a CSEMADOK terjessze elő a pártszerveknek a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos javaslatait. Hangsúlyozni kell, hogy az említett javaslatot, melynek kidolgozása a legfelső pártszervek kérdésére történt, az illetékes szervek úgy kezelték, mint alapanyagot a pártszervek részére.

Azonban közvetlenül a CSEMADOK KB márciusi plénuma előtt az említett szélsőséges csoportok nyomására a CSEMADOK KB elnöksége úgy döntött, hogy javasolja a plénumnak ennek az állásfoglalásnak a közzétételét. Az objektivitás kedvéért el kell mondan: az elnökséget Lőrincz Gyula elvtárs többször figyelmeztette, hogy az állásfoglalás nyilvánosságra hozatalát meg kell gondolni, mert az nem ilyen céllal készült. Ennek ellenére a plénum úgy döntött, hogy az állásfoglalást nyilvánosságra hozza.

A március 12-én elfogadott állásfoglalás tartalmáról az SZLKP KB Elnöksége által elfogadott érkelés a következőket mondja: Idézzük:

„Ha ma valóban kommunista módon értékeljük a márciusi állásfoglalás tartalmát, akkor leszögezhetjük, hogy a március 12-i állásfoglalás nem pártellenes, azonban tartalmaz néhány irreális javaslatot, mint pl. relatíve egységes nemzetiségi járások létrehozását és az ún. diszkriminációs törvények eltörlésének javaslatát.

Maga az állásfoglalás kidolgozásának ténye önmagában nem volt hiba, amennyiben az segédanyagul szolgált volna a pártszervek részére.” (Eddig az idézet). Hiba volt azonban – és ezt őszintén elismerjük – az állásfoglalást nyilvánosságra hozni a sajtóban és rádióban, a pártszervek tudta nélkül. Ezzel megsértettük a demokratikus centralizmus elvét és végső fokon fegyvert adtunk a különböző nacionalista csoportok kezébe, melyek Szlovákia-szerte eszeveszett nacionalista kampányba kezdtek. A másik oldalon a márciusi állásfoglalás mozgásba hozta a magyar nacionalistákat is, akik egyre-mára kezdték túllicitalni az állásfoglalásban szereplő javaslatokat. Ez a túllicitalás egész sor határozatban, rezolúcióban megnyilvánult az alapszervezetektől kezdve egész a Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szekciójának állásfoglalásáig.

Röviddel az állásfoglalás nyilvánosságra hozatala után teljesen világos volt, hogy ennek értelmezése körül teljesen eltérő nézetek alakultak ki az elnökség egyes tagjai részéről. Az elnökség egyik csoportja az állásfoglalásra, mint a nemzetiségi kérdés megoldásához való őszinte hozzájárulásra tekintett. A szélsőséges nacionalizmus képviselői az állásfoglalást azonban csak kiinduló pontnak tekintették destruktív politikai céljaik megvalósítása érdekében. Világosan megmutatkozott: ezek az erők nem úgy képzelték el, hogy a párt- és állami szervek oldják meg a nemzetiségi kérdést, ellenkezőleg, az adott politikai légkört arra akarták kihasználni, hogy a CSEMADOK-ból fokozatosan egy magyar politikai párt jöjjön létre, mely Dél-Szlovákiában átvenné a kommunista párt vezető szerepét.

A szélsőséges csoportok a célok megvalósítása érdekében igyekeztek a CSEMADOK-ból eltávolítani azokat, akik akadályt jelentettek céljaik megvalósításában. Kifejezésre jutott ez az igyekezet a CSEMADOK kassai járási bizottságának Őszinte szóval című állásfoglalásában, melyet a CSEMADOK valamennyi járási bizottságának megküldtek.

A nacionalista elemek céljai megvalósításának útján fontos állomás a CSEMADOK KB 1968. június 8-án és 9-én Dunaszerdahelyen megtartott ülése, ahol sikerült az elnökségből eltávolítani Fábry Istvánt, Krocsány Dezsőt, Szabó Bélát, Kosztanko Antalt és másokat, realizálódik tehát a košicei (kassai) járási bizottságnak és az Írószövetség magyar szekciójának állásfoglalása. Ez a központi bizottsági ülés egyben a lemondott Lőrincz Gyula elvtárs helyébe új elnököt választott Dobos László személyében. A dunaszerdahelyi plénum határozatában ugyan azt mondta, hogy (idézem): „A CSEMADOK munkájának kiinduló pontja és ideológiai alapja a marxizmus–leninizmus, mely meghatározza szövetségünk gyakorlatát és elméletét. Továbbra is szilárdan a proletár nemzetköziség alapján állunk és egész tevékenységünkben az emberek szocialista nevelését tartjuk legfőbb célunknak.” Azonban a plénumon hozott kérdérváltozások, különösen az elnök személyének változása, valamint a jobboldal néhány képviselőjének beválasztása a szövetség elnökségébe, megteremtette a CSEMADOK-ban azt a légkört, mely megfelelt a jobboldali nacionalista erők céljainak. Ezért egyáltalán nem volt véletlen az sem, hogy ugyanazok, akik Dunaszerdahelyen hangadói voltak a nacionalista és pártellenes nézeteknek, 1968 augusztusában is ihletői és hangadói voltak az antiszovjetizmusnak⁴⁵⁴ a CSEMADOK Központi Bizottságában.

A CSEMADOK Központi Bizottságán belül uralkodó antiszocialista⁴⁵⁵ hangulat azonban közelről sem volt jellemző a CSEMADOK tagságára; a csehszlovákiai magyar dolgozók döntő többsége úgy fogadta a szövetséges csapatokat, mint barátokat és testvéreket, dolgozóink a városokban és a falvakon ennek a meggyőződésnek különböző formában tanújelét is adták.

A X. országos közgyűlés előkészítése 1969-ben teljesen magán viseli a jobboldali oportunitizmus minden megnyilvánulását. Kifejezésre jutott ez a program előkészítésében, mely formálisan ugyan elismerte a párt vezető szerepét, de ugyanakkor kidomborította a párt iránti partneri viszonyt és a CSEMADOK-ot a csehszlovákiai magyarság reprezentánsává kiáltotta ki. Ezt a programot a X. országos közgyűlés jóváhagyta, annak ellenére, hogy 1969 márciusában, két héttel a közgyűlés előtt, Husák elvtárs utasítására az SZLKP akkori ideológiai titkára⁴⁵⁶ összehívta a CSEMADOK elnökségének kommunistáit és közölte

454 szovjetellenességnek.

455 szocialistaellenes.

456 Bohuš Graca.

velük Husák elvtárs véleményét a programmal kapcsolatban és kifejtette, hogy a CSEMA-DOK nem helyettesítheti a tudományos intézményeket, nem helyettesítheti az állami és pártszervek munkáját, nem szabad, hogy a CSEMADOK-ból partneri szervezetet építsenek és hogy a CSEMADOK a csehszlovákiai magyarság reprezentánsának tekintse magát.

A politikai vakság és merev hozzáállás hosszú ideig fékezte a CSEMADOK-ban a konszolidációs folyamat kibontakozását, és noha 1970-ben történtek is különböző káderintézkedések az apparátusban és a központi bizottságon belül, ez csak nehéz politikai harc eredményeként valósult meg. Később pedig a konszolidációs folyamat felgyorsulása elsősorban a párttagkönyvcseréhez kapcsolódott, melynek folytán a központi bizottság és a járási bizottságok soraiból távoztak azok az emberek, akik valamilyen formában hordozói vagy támogatói voltak a nacionalista és jobboldali nézeteknek.

A konszolidációs folyamat idején a központi bizottság felmentette tisztsége alól 28 tagját és tisztségviselőjét, változások történtek a KB elnökének, vezető titkárának és titkárának személyében.

Járási bizottságaink ugyancsak elvégezték az 1968–69-es évek értékelését, ennek alapján mindenütt megtették a szükséges káderintézkedéseket és felmentették tisztségük alól a járási bizottságoknak azokat a tagjait, aki[k]nek ténykedése az elmúlt időszakban negatívan befolyásolta a Szövetség életét.

Miként egész társadalmunk, Szövetségünk is drága árat fizetett az 1968–69-es évek tévelygése miatt és hibáiért. E tévedések és hibák nagy hatással voltak a CSEMADOK egész népművelési és népművészeti tevékenységére. A nemzetiségi kérdés túlzott előtérbe kerülése oda vezetett, hogy a népművelési munka területén csökkent az előadások száma, főleg olyan előadásoké, melyek a csehszlovákiai magyar dolgozók szakképzettségének és politikai színvonalának emelését szolgálták volna. A 68–69-es események negatívan befolyásolták a kulturális tömegmozgalmi munka fejlődését városainkban és falvainkban. A CSEMADOK munkája egyre egyoldalúbban a nemzetiségi kérdés problémái felé orientálódott, minek következtében helyi szervezetink egyre passzívabbá váltak a népművelési munka és a kulturális tömegmozgalmi munka területén. Ilyen szempontból a CSEMADOK belső életének konszolidációjáról csak azután beszélhetünk, amikor 1971 áprilisában⁴⁵⁷ Dobos László lemondása után Fábry István lett a CSEMADOK országos elnöke, és az elnökség összetételében is változások történtek. Ettől az időtől kezdve a CSEMADOK elnökségének és a KB apparátusának minden igyekezete arra irányult, hogy a CSEMADOK maradék nélkül visszatérjen azoknak a népművelési és kulturális feladatoknak a teljesítéséhez, melyek szövetségünk jellegéből adódnak és összhangban vannak az állami kultúrpolitika célkitűzéseivel. A központi bizottságnak ez az igyekezete ma már eredményeket mutat fel, habár ez a folyamat nem megy végbe zökkenőmentesen, és még sok munka vár ránk, hogy a CSEMADOK aktivitása ismét régi fényében csillogjon. Ehhez azonban az új központi bizottság és elnökség, valamint a tisztségviselők fokozott aktivitására, szervező munkájára és politikai tisztánlátására lesz szükség a jövőben.

A kulturális fronton és a CSEMADOK-ban is elkövetett hibák és hiányosságok arra késztették pártunk központi bizottságát, hogy levonva az 1968–69-es évek tanulságait, megtegye a szükséges intézkedéseket, hogy a kulturális front valamennyi szervezete és intézménye a jövőben minden erejét maradék nélkül a szocializmus és a dolgozó nép szolgálatába állítsa. Ennek alapján, mint ismeretes, az SZLKP KB Elnökségének hatá-

457 Helyesen: 1971 márciusában.

rozata értelmében valamennyi kulturális és művészeti szövetség, tehát a CSEMADOK is, 1971. január 1-jétől a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányításával végzi munkáját, s ezzel egy időben mint társadalmi szervezet kivált a Nemzeti Front kötelékéből. Mindezek az intézkedések visszatükrözik pártunknak azt a törekvését, hogy az 1968–69-es évek tapasztalataiból okulva, az egész kulturális fronton megerősítse az állami szervek befolyását és felelősségét, továbbá biztosítsa az állami művelődéspolitiká maradókatlan érvényesülését a kulturális élet minden területén. Reméljük, hogy a fent említett intézkedések következtében az eddiginél még jobban ki-domborodik Szövetségünk kulturális jellege, előtérbe kerül azoknak a kulturális és népművelési feladatoknak a megvalósítása, amelyek Szövetségünk küldetéséből adódnak.

Az a tény, hogy munkánkat a Művelődésügyi Minisztérium irányítása alatt végezzük, semmivel sem csökkenti Szövetségünk társadalmi jelentőségét, nem csökkenti Szövetségünk tekintélyét a párt és az állami szervek előtt. Szövetségünknek továbbra is megmarad önkéntes társadalmi szervezet jellege, megmaradnak választott szervei, központi bizottsága, járási hálózata és helyi szervezetei.

Kedves Elvtársak!

Jelen XI. országos közgyűlésünkön lezárunk egy politikai viharokkal, tévedésekkel és hibákkal terhelt időszakot. Levonva a tanulságot az elkövetett hibákból és hiányosságokból, hangsúlyoznunk kell: a CSEMADOK húszéves tapasztalatai azt igazolják, hogy a CSEMADOK munkája mindig akkor volt sikereiben gazdag, amikor ez a munka a párthatározatok szellemében és az osztársadalmi érdekek figyelembe vételével, a marxizmus–leninizmus szellemében történt. Akkor volt sikereiben gazdag, amikor a CSEMADOK figyelembe vette tevékenységében azokat az objektív feltételeket, amelyek közepette Szövetségünk dolgozik, amikor következetesen védelmezte és erősítette a népeink közötti barátság elmélyítésének gondolatát a proletár nemzetköziség szellemében. Éppen ezért törvényszerű volt az is, hogy a CSEMADOK kulturális-népnevelő munkájában akkor állt be a törés, amikor az 1968–69-es években a fenti alapelvek háttérbe szorultak a CSEMADOK tevékenységében. Amikor szövetségünk egyes tisztségviselői letértek a proletár internacionalizmus útjáról és figyelmen kívül hagyták a párt vezető szerepének következetes és szükséges érvényesítését a szövetség munkájában, ami elkerülhetetlenül szubjektívizmushoz vezetett.

A CSEMADOK húszéves hagyományaihoz méltón tagságunk, szerveink és szervezeteink legfontosabb küldetését abban látjuk, hogy tevékenységünkkel hatásosan hozzájárulnak a hazánk nemzeti és nemzetiségei közötti barátság és testvéri együttélés elmélyítéséhez, népeink erkölcsi-politikai egységének szüntelen szilárdításához. A CSEMADOK a proletár nemzetköziség és a szocialista hazafiság szellemében akarja nevelni tagságát és a csehszlovákiai magyar dolgozókat, következetesen harcolva a burzsoá nacionalizmus minden megnyilvánulása és a népeink egységének és barátságának meg-bontására irányuló mindennemű törekvések ellen.

[...] ⁴⁵⁸

Hét, 1972. május 5. 10. p.

458 A beszámoló további részei a szervezeti élet, a népművelés, a nyelvművelés és az öntevékeny művészi munka értékelésével foglalkoznak.

Pozsony, 1972. április 16. A Csemadok XI. országos közgyűlésének a normalizáció jegyében fogant határozata, amely teljes egészében törli a szövetség 1969-ben elfogadott programját és az azzal kapcsolatos határozatokat.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége XI. országos közgyűlésének határozata

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének 1972. április 15–16-án megtartott XI. országos közgyűlése meghallgatta és megvitatta:

- a CSEMADOK Központi Bizottságának beszámolóját a szövetség IX. országos közgyűlése óta eltelt időszak alatt kifejtett tevékenységéről,⁴⁵⁹
- a CSEMADOK Központi Ellenőrző Bizottságának jelentését a Csemadok Központi Bizottságának és szervezeteinek gazdálkodásáról.

Az elhangzott beszámolók és a vita alapján a CSEMADOK XI. országos közgyűlése megállapítja:

Több mint húsz esztendő telt el azóta, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja a magyar nemzetiségi kérdés rendezésére tett szándékával létrehívta a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségét. A CSEMADOK megalakulása óta a párt határozataival összhangban sajátos küldetést tölt be, amely a kultúra fejlesztésében, a nemzeti sajátosságok, a haladó hagyományok ápolásában, tagságának és a magyar dolgozóknak a proletár internacionalizmus és szocialista hazafiság szellemében történő nevelésében nyilvánult meg.

Szövetségünk megalakulása óta mint a párt segédcsapata, kulturális és népnevelő munkájával hatásosan vett részt a falu szocialista építésének nagy mozgalmában. Segítőivé váltunk Dél-Szlovákia nagyarányú gazdasági és szocialista átalakulásának. Kulturális-népnevelő munkánk az elmúlt húsz év alatt kiérdemelte a párt- és állami szervek bizalmát és élvezi azt ma is.

Tapasztalataink azt igazolják, hogy a CSEMADOK akkor ért el sikereket, amikor pártunk határozatai szellemében és az osztársadalmi érdekek figyelembevételével, a marxizmus-leninizmus elvei szerint végezte munkáját, és következetesen hozzájárult a Csehszlovákia nemzeti és nemzetiségei közötti barátság elmélyítéséhez. Éppen ezért törvényszerű volt az is, hogy a CSEMADOK munkájában akkor következett be törés, amikor az 1968–69-es években ezek az alapelvek háttérbe szorultak. Egyes tisztségviselői letértek az internacionalizmus útjáról és figyelmen kívül hagyták a párt vezető szerepének következetes érvényesítését a szövetség munkájában.

Értékelve a CSEMADOK húszéves munkájának pozitívumait, okulunk az 1968–69-es évek tévedéseiből és hibáiból és úgy szabjuk meg munkánk irányát, hogy az megfelelően szövetségünk célkitűzéseinek.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége felhasználja a kulturális-népművelő munka minden formáját a szocialista és kommunista ember nevelése érdekében. Tevékenységét a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányításával végzi.

⁴⁵⁹ Lásd a 129. sz. dokumentumot.